

Makale / Article

Makale Gönderim Tarihi: 10.06.2021

Makale Kabul Tarihi: 30.06.2021

Hz. Peygamber'i Rüyada Görmeye Dair Tasavvufi Yorumlar ve Ru'yet-i Nebi Hadisi Bağlamında Yusuf b. Yakub el-Halveti'nin Risalesi*

Ömer Sami Uzuner**

zet

İslam düşünce geleneğinin bir parçası olan tasavvufun kendine has bilgi, düşünce ve yorumlar barındırdığı malumdur. Bunların içerisinde İslam toplumu açısından hassas bir konu olan Hz. Peygamber'in rüyada görülmesine dair bilgiler bulmak da mümkündür. Tasavvufun zgn düşünce yapısı dikkate alındığında bu konuyla alakalı yorumlar daha dikkat çekici bir hal alır. Zira görmenin mahiyeti, keyfiyeti ve neticeleri tasavvufun yorumuyla farklı çıkarımlara kapı aralar. Bu sebeple tasavvufi yorumları bu konu özelinde değerlendirmek önem arz etmektedir. Diğer yandan Hz. Peygamber'i rüyada görmeye dair hadisin tasavvuf nezdinde nasıl ele alındığı da önemli bir noktadır. Dolayısıyla hem Hz. Peygamber'i görmeye yönelik bilgi ve yorumlar hem de hadis bağlamında konunun değerlendirilmesi incelemeye değerdir. Böylece öncelikle tasavvufun hassas bir konuya nasıl yaklaştığını görmek ve ikinci olarak da muteber bir hadisin tasavvuf açısından değerini göstermek şeklinde iki türlü hedefe odaklanmak mümkündür. Bu çalışmada tasavvuf literatüründe konuya dair yorumları değerlendirmek ve Yusuf b. Yakub el-Halveti'nin ilgili hadis bağlamında yazdığı risalenin literatürdeki yerini göstermek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Hz. Peygamber, hadis, rüya, Yusuf b. Yakub

* Bu makale, yazarın Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda tamamlanan *Tenbihu'l-Gabi Fi Ru'yeti'n-Nebi (Metin ve İnceleme)* adlı yüksek lisans tezinden geliştirilerek üretilmiştir.

** Dr. Arř. Gör., Marmara Üniversitesi, Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı,
omer.sami@marmara.edu.tr, orcid: 0000-0003-3463-6384.

Sufi Interpretations About Seeing the Prophet in A Dream and Yūsuf b. Ya‘qūb al-Halwatī’s Treatise in the Context of Hadīth of Seeing the Prophet

Abstract

It is known that Sufism, which is a part of the tradition of Islamic thought, has its own knowledge and interpretations. It also contains information about seeing the Prophet in dreams, which is a sensitive issue for Islamic society. Considering the original thought structure of Sufism, the existing comments on this subject become more remarkable. The nature of seeing, its circumstance and its consequences open the door to different conclusions through the interpretation of Sufism. For this reason, it will be useful to evaluate the Sufi interpretations in this context. It is also an important point how the hadīth about seeing the Prophet in a dream is handled by Sufism. Therefore, it is worth examining both the information and comments about seeing the Prophet and the evaluation of the subject in the context of hadīth. Thus, it is possible to focus on two types of goals: the first is to see how Sufism approaches to this sensitive issue and the second is to show the value of a reliable hadīth in terms of Sufism. On this occasion, it is aimed to evaluate the comments on the subject in the Sufi literature and to show the place in the literature of the treatise written by Yūsuf b. Ya‘qūb al-Halwatī in the context of the relevant hadīth.

Keywords: Sufism, the Prophet, hadīth, dream, Yūsuf b. Ya‘qub

Giriş

İslam düşüncesi içerisinde kendine özgü bir yapıya sahip olan tasavvuf, bilgi üretiminde de diğer ilim dallarından farklı yönler barındırır. Nitekim bilgiyi fıkıh ve kelim gibi etkili iki düşünce ve uygulama alanının yanında farklı argümanlarla üreten tasavvufun referanslarını da benzer bir yaklaşımla ele aldığını söylemek mümkündür. Bu noktada temel referans kaynaklar olan Kur'ân ve sünnet tasavvuf açısından da değişmezdir. Ancak bu iki kaynağı fıkıh ve kelim değerlendirmelerinin ötesinde kendine özgü bir bilgi türüne kaynaklık etmesiyle ele aldıklarını da söyleyebiliriz. Öyle ki Kur'ân ile irtibatı her ilim dalı gibi en üst seviyede olan tasavvufun teşekkülünden itibaren özellikle hadislerle iç içe bir tarzda olduğunu bir yandan hadis rivayetine konu olan sûfilerin diğer taraftan hadisleri referans alarak üretilen bilginin varlığıyla görmekteyiz. Ayrıca tasavvufun ilk dönemlerinden itibaren kaleme alınan eserlere ve daha sonra bunlarla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu durum açıkça görülmekte, dolayısıyla tasavvuf alanının hadislerle çok sıkı bir ilişki içerisinde olduğu da ortaya çıkmaktadır. O halde hadis-tasavvuf ilişkisini gösteren her türlü çalışma literatüre katkı sağlaması adına mühimdir.

Bu çalışmada Hz. Peygamber'i rüyada görmeye dair yorumlar ve başlıca hadis kaynaklarında yer alan ru'yet-i Nebi hadisine yönelik düşüncelerin öncelikle sufi muhayyiledeki yeri gerekli düzeyde örneklerle tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu sayede Hz. Peygamber'i rüyada görmeye dair anlatımın tasavvufun bilgi ve düşünce üretimindeki yeri görülecektir. İkinci kısımda ise 16. yüzyılda yaşamış ve Halvetiyye tarikatının şubesi olan Sünbülüyye'nin şeyhlerinden biri olan Yusuf b. Yakub el-Halveti'nin (ö. 989/1581) Hz. Peygamber'i rüyada görmeye dair hadis bağlamında telif ettiği *Tenbihu'l-Gabî fi Ru'yeti'n-Nebi* isimli risalesini değerlendireceğiz. Böylece tasavvufî düşüncenin ve uygulamaların bu rivayet özelinde ele alınışını, etkisini ve mahiyetini müstakil bir risale üzerinde görme imkanı olacaktır.

Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, Hz. Peygamber'i rüyada görmeyle alakalı ve özellikle söz konusu rivayet çerçevesinde başta hadis sahası olmak üzere muhtelif çalışmalar mevcuttur. Bunlar, ilgili rivayetin hem sened hem de metin yönünden tahlil edilmesi ve hadis literatürü açısından incelenmesine odaklanmaktadır. Aynı zamanda rivayetin diğer ilim dalları ile ilgisine de ihtiyaç düzeyinde yer verilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada amaçlanan, rivayetin hadis ilmi açısından değerlendirilmesinden ziyade bu yönünü de dikkate alarak Hz. Peygamber'in rüyada görülmesine dair tasavvufun yaklaşımını irdelemek ve ilgili rivayet üzerinden telif edilen tasavvufî bir risale sayesinde konunun literatürdeki yerini tespit etmektir.

Hız. Peygamber'i Rüyada Görmeye Dair Tasavvufi Yorumlar

Hız. Peygamber'i rüyada görmek müslüman toplumu açısından mutluluk ve müjde anlamı barındırdığını söylemek gerekir. Zira rüyaların müjdeleyici anlamlar barındıran *rahmâni*, aldatma ve vesveseye bağılı şekilde *şeytâni* ve nefis kaynaklı olarak *nefsânî* olmak üzere üç çeşidinden bahsedilirken, peygamberin rüyada görülmesi de müjde mahiyetinde kabul edilerek rahmanî rüya kategorisinde değerlendirilebilir.¹ Böylece onu rüyada gören kimse için manevi bir motivasyon, sıkıntılarından kurtulmanın veya başka bir müjdeye nail olmanın habercisi olarak görülmektedir. Dolayısıyla rüyada Hız. Peygamber'in görülmesi hem İslam toplumunda son derece olumlu bir anlam taşımakta hem de İslam düşüncesinde önemli bir olgu haline gelmektedir. Başta hadis ilmi olmak üzere fıkıh ve kelam açısından da bu yönüyle ele alınan bu olgu özellikle tasavvuf sahasına girildiğinde kendine has yorumlara kapı aralamaktadır.

Hız. Peygamber'in rüyada görülmesiyle ilgili yorum ve tahliller zaman içerisinde yaşanan pek çok tecrübe üzerinden gündem olmuştur. Zira rüyaların insan yaşamı ve psikolojisine etkisi bakımından zaman zaman dikkate alındığı bilinen bir gerçektir. Bu sebeple rüyanın mahiyeti ve görülenin gören kimse özelindeki etkisi farklı ilim dalları açısından da değerlendirilmiştir. Bu noktada hadis ilmi literatüründe yer alan Hız. Peygamber'in rüyada görülmesini ifade eden rivayetler İslam toplumu ve düşüncesi bağlamında dikkat çekicidir. Söz konusu hadisin bazı lafız farklılıkları olmakla birlikte genel manada birbirleriyle çelişmeyen rivayetleri mevcuttur. Bu rivayetlere bakıldığında hadisin en yaygın ifadesi "Uykusunda beni gören muhakkak ki beni görmüştür. Zira şeytan benim suretime giremez/temessül edemez"² şeklindedir.³

Hadisin metnine baktığımızda ana unsurlar, uyku hali, görme durumu ve şeytanın temessülü olarak öne çıkmaktadır. Buradan hareketle tasavvufun düşünce ve uygulama alanları düşünüldüğünde hadise dair kendine has kullanım ve yorumları beraberinde getireceği öngörülebilir. Nitekim tasavvufi tecrübe ve bilgi açısından önemli bir yerde olan keşf ve ilhamla müşterek bir noktaya sahip rüya, amel etme, bilgi alma ve bu yolla bir iletişim kurma gibi kendine özgü motifler taşımaktadır. Dolayısıyla tasavvuf literatüründe Hız. Peygamber'in

1 İlyas Çelebi, "Rüya", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 35: 307.

2 Rivayetler için bk. Buhârî, "İlim", 38, "Edep", 109, "Tabir", 10; Müslim, "Rüya" 10-13; Ebû Dâvûd, "Edeb", 88. (من رأى في المنام فقد رأى فإن الشيطان لا يتمثل بي)

3 Hadisin hadis literatürü açısından ayrıntılı incelemeleri bk. Hüsamettin Akçay, *Rüyada Hazreti Peygamber'in Görülmesi ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, 2015), 16-116; Hayati Yılmaz, "Peygamberimiz'i Rüyada Görmeye: Mahiyeti ve Bilgi Değeri", *Usul Dergisi*, 32 (2019): 9-39.

rüyada görülmesi, daha ziyade hangi bağlamda değerlendirildiği, düşünce ve uygulama anlamında nasıl bir sonuca varıldığı noktasında mühimdir. Tasavvuf literatüründeki her eseri bu bağlamda incelemenin zorluğuna mahsuben konunun önemli noktalarını temsil eden belli başlı eserlere kronolojik olarak bakmak yeterli olabilir. Bu sebeple konunun ele alındığı eserlere baktığımızda hem Hz. Peygamber'i rüyada görmeye dair yorumları hem de ilgili hadis bağlamında yapılan değerlendirmeleri görmek yerinde olacaktır.

Bu doğrultuda öncelikle Kelâbâzî'nin (ö. 380/990) *Taarruf* adlı eserine bakabiliriz. Kelâbâzî rüya bahsinde aktardığına göre rüyada Hz. Peygamber'i görmeyi mutad hale getirmiş bir kimse rüyasında onunla istişare ederek ondan bilgi almaktadır. Diğer taraftan bir başka zatın Medine'de muhtaç bir haldeyken uykuya daldığını ve rüyasında Hz. Peygamber'in gelerek onun ihtiyacını karşıladığını bildirmektedir.⁴ Bu aktarımlar tek başlarına düşünüldüğünde büyük manalara hamledilemeyebilir, ancak Kelâbâzî'nin *Taarruf*'ta sûfilerin akidelerini izah ettiği ve bu sayede tasavvufun akaid açısından sorunlu bir alan olmadığını anlatma çabası göz önünde bulundurulduğunda farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Böylece tasavvufun itikadî anlamda çerçevesini çizilmesini sağlayan eserlerin başında gelen *Taarruf*'ta meselenin böyle ele alınması ve aksi bir fikir beyan edilmemesi Hz. Peygamber'in rüyada görüleceğine hatta bilgi dahi alınabilecek olduğuna delalet eder.

Tasavvufun bir ilim olarak teşekkülünde etkin isimlerden biri olan Kuşeyrî de (ö. 465/1072) *Risâle* adlı eserinde rüya konusuna genişçe yer vermiş ve konunun başlarında söz konusu hadisi nakletmiştir. Ona göre bu hadisin manası Peygamber'in görüldüğü rüyanın sadık ve salih kabul edilerek te'vil ve tabirinin de hak olduğudur. Bu kısa izahının akabinde asıl dikkat çeken nokta Kuşeyrî'nin rüyanın konu olduğu uykunun mahiyeti üzerinde durmasıdır. Zira uyku ilk önce sade haliyle bir gaflet fakat riyazet ve mücahede ehli açısından Allah'ın bir lütfu olmaktadır. Bu söyleme binaen gaflet ehli olmayan kimselerin rüyalarında Hakk'ı, Hz. Peygamber'i ve veli kabul edilen pek çok kimseyi gördüklerine dair nakiller yaparak insanın manevi müjdelere ve ibret alma açısından rüyalardan istifade ettiğini anlatır. Bu nakiller arasında Hz. Peygamber'i rüyada görerek ondan manevi bir eğitim alma, bilgi elde etme gibi hususlar yer almaktadır. Öyle ki, Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi ilgili hadise taalluk eden yönüyle bir hakikat durumunda, tasavvufi bilgi ve uygulamalar açısından da imkan dahilindedir. Bu durumda tasavvufun ilim olarak inşasında önemli bir yerde olan Kuşeyrî, bu hadisi önemli bir referans olarak görmekte ve rüyanın bir tür keramet olduğunu

4 Muhammed b. İbrahim Kelâbâzî, *et-Taarruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf* (Kâhire: Mektebetü'l-Hancı, 1994), 119-120.

da belirterek tasavvufi bilgi ve tecrübe anlamında tesirini, önemini ve imkanını ortaya koymaktadır.⁵

Kuşeyri'nin çağdaşı ve tasavvufun önemli isimlerinden olan Hucvîri de (ö. 470-1077) uykunun bir gaflet ya da perde halinde olduğunu söylerken diğer yandan peygamberlerin ve velilerin rüyada görüldüğünü sözlerine ekler. Nitekim o, uykunun maddî-manevi belli şartlarla nitelik kazanacağını belirterek ru'yete taalluk eden rüyaların bu nevi durumlarda meydana geldiğini işaret eder.⁶

Tasavvufun bir ilim olarak tanınmasında önemli katkıları olan bu klasik dönem eserlerine baktığımızda ortak kanaat, rüyada Hz. Peygamber'i görmenin bir hakikat olduğu ve bu görmenin tasavvufi bilgi üretimine imkan sağladığıdır. Öte yandan bu meselenin Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) tasavvufi düşünceleri ekseninde daha geniş bir bakış açısı kazandığını söyleyebiliriz. Tasavvuf tarihi ve düşüncesinde özel bir yeri olan İbnü'l-Arabî'nin genel düşünce yapısı içerisinde rüyada Hz. Peygamber'i görmeye dair yorumu da dikkat çekicidir. Nitekim önceki eserlerde konu bilgiyle bağlantılıyken, İbnü'l-Arabî'de bilgiyle birlikte varlık düşüncesine dahil edilmiştir.

İbnü'l-Arabî'nin bu konuyla ilgili hadisi yazıları arasında zikretmesinin yanında anlatımı Hz. Peygamber'in rüyada görülmesinin mahiyetinde yoğunlaşmaktadır. Öncelikle onun varlık düşüncesine odaklanan geniş anlatımına bağlı merkezi kavramlarını göz önünde bulundurmak gerekir. Her ne kadar anlatımı hemen her konuyla alakalandırılabilse de genel düşünce yapısının varlık ve varlığın hakikati ile hakiki varlığın alemle olan ilişkisi üzerinde yoğunlaştığını söylemek yanlış olmaz. Bu nedenle konu, onun açısından sınırlı değil aksine geniş düşünce yapısının bir parçasıdır. Dolayısıyla İbnü'l-Arabî'nin bu konudaki bakışını ele alırken konuyu sınırlayarak sunmak daha yerinde olacaktır.

İbnü'l-Arabî, rüyada Peygamber'i gören kimsenin gerçekte onu gördüğünü belirtir ve ona göre görülen Hz. Peygamber'in bizzat kendisidir. Yani bunun anlamı, onu rüyada görmekte uyanırken görmek aynı şeydir.⁷ Öte yandan Hz. Peygamberin başka bir surette ama iyi bir hal ile görüldüğünde bunun gören kişi ya da onun yaşadığı yer açısından müspet, kötü şekilde görülürse de gören kişiye veya o bölgeye yönelik menfi bir duruma işaret ettiğini belirtir. Nitekim kendisi

5 Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyri, *Risâletü'l-Kuşeyriyye* (Kâhire: Dâru Cevâmi'l-Kelim, 2008), 423-434.

6 Ali b. Osman Hucvîri, *Keşfu'l-Mahcûb* (Kâhire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe, 2007), 596-597.

7 Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 6: 274; 7: 271; 8: 118.

de bu yönde pek çok tecrübe yaşadığını aktarmaktadır.⁸

İbnü'l-Arabî'nin üzerinde durduğu diğer husus şeytanın Hz. Peygamber'in suretine giremeyeşidir. Nitekim o, "Muhammed" isminin keşif ya da rüyada hiçbir mahlukatın şekline bürünemeyeceği bir korunmaya sahip olduğunu belirtir. İbnü'l-Arabî burada varlık açısından dikkat çekici bir yorum yapar. Buna göre Hak, hakikatte varlığın kendisidir ve O, varlık olması bakımından tüm mahlukatı kuşatmaktadır. Bu sebeple mahluk olan şeytan da kendini suretten münezzehtir. Hakk'ın bir suretiymiş gibi gösterme imkanı bulabilir. Fakat Hz. Peygamber ontolojik açıdan Hakk'ın en güzel sureti olduğundan şeytanın onun suretine girmeye kudreti yoktur.⁹

Onun ifadelerinde yer alan bir başka husus da Hz. Peygamber'e varis olan kimselerle onu rüyada görmenin alakasıdır. İbnü'l-Arabî'ye göre varislerin onun risaletinden payı vardır. Bunun anlamı ise onun risaletine varis olan kimseler onunla kıyamette haşrolmalarıdır. İbnü'l-Arabî bunlar arasında muhaddisleri zikreder. Çünkü onlar vahyin aktarıcıları ve tebliğde nebilerin varisleridir. Ayrıca salihlerden olup onu keşf veya rüya yoluyla gören kimselerin de yine aynı derecede olduklarını söyler. Fakat bu noktada şu kimseleri de ayırır ki onlar her gece rüyada Peygamber'i görseler, uyanırken görüp onunla konuşarak bilgi alsalar hatta bir hadisi tashih etseler de aynı derecede olmayabilir. Öyle ki İbnü'l-Arabî, rüyada Hz. Peygamber'i görme hususunda Peygamber'le kurbiyet ve veraset ilişkisi olan kimselerden bahsederken rüyada ya da uyanırken görme ve ondan bilgi almanın tek başına yeterli olmadığı kanaatinde. Yine bu noktada İbnü'l-Arabî, rüyada Hz. Peygamber'den bilgi alınabileceğini ve hadisler gibi bazı bilgilerin tasdik edilebileceğini ifade eder. Hatta bu hususta kendinin de tecrübeler yaşadığını, rüyada Hz. Peygamber'den bazı hadisler aldığını veya rüyada kendine bildirilen bazı ifadelerin alimler tarafından hadis olduğunun tasdik edildiğini söyler.¹⁰ Dolayısıyla ona göre bir veraset ve yakınlık ilişkisi olan kimselerin rüyada Hz. Peygamber'le ilmî ve manevî münasebetleri olması kendisinin de yaşadığı tecrübelerle de görülen bir hakikattir.

Görüldüğü üzere İbnü'l-Arabî'nin konuya bakışı kendi düşünce yapısı içinde değerlendirilmesi gereken farklı bir yönü de ihtiva eder. Ancak genel hatlarıyla onun düşüncesinde Hz. Peygamber'i rüyada görmek gerçekten onu

⁸ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 2: 234, 7: 271, 3: 381.

⁹ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 8: 118, 5: 103.

¹⁰ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, 5: 73, 5: 103. İbnü'l-Arabî'nin rüyada hadis rivayeti yöntemi ve mahiyetine yönelik geniş bilgi için bk. Mehmet Ayhan, "Özel Bir Rivayet Yöntemi Olarak *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de Rüya İle Hadis Rivayeti", *Marife Dergisi*, 2 (2011): 49-76.

görmek olup, ona yüklenen vasıflardan dolayı şeytan asla onun suretine giremez. Bununla birlikte vurguladığı nokta görmenin bir hakikat olması için bir anlamda veraset benzeri bir yakınlık şartı vardır. Böyle olduğu takdirde gören kimse için Hz. Peygamber'den bilgi edinme ve olan bilginin tasdik edilmesi gibi haller geçerli olmaktadır. İbnü'l-Arabî'nin bu anlatımlarının akabinde onun düşünce yapısını sistemleştirerek anlatan ve yine varlık düşüncesine odaklanan talebesi Sadreddin Konevî'ye (ö. 673/1274) bakabiliriz. O, kırk hadisi ihtiva eden şerh mahiyetindeki eserinde söz konusu hadisin de şerhini yapmıştır.

Konevî, ilgili hadisi şerh ederken öncelikle şeytanın Hz. Peygamber'in suretine girememesini ele alır. Buna göre Hz. Peygamber hidayet sıfatının mazhariyken, şeytan ise dalâlet sıfatından tezahür eder. Bu sebeple Hz. Peygamber ve şeytan, sıfatları ile birbirine zıttır. Dolayısıyla suretlerinin geçişliliği imkansızdır. Bunun yanında Konevî'ye göre şeytanın Hz. Peygamber suretine girmesi mümkün olsaydı insanların hidayeti adına gösterilen mucizelere güven kalmazdı. O halde her ikisinin taşıdığı sıfat surette birleşme olmasını imkansız hale getirmektedir. Bu bağlamda Konevî, şeytanın Peygamber suretine giremediğini ancak Hakk'ın hem Hâdî hem de Mudil ismini taşımasıyla imkan bulduğunu belirtir. Böylece şeytan Mudil ismine mazhar olması ve Hakk'ın belirli bir sureti olmaması sebebiyle herhangi bir suretle Hak olduğunu söyleyebileceğini ifade eder.¹¹

Öte yandan Konevî rüyada görülenin Hz. Peygamber olarak tasdik edilmesini hadis kitaplarındaki şemâile benzemesi şartına bağlamaktadır. Böylece şemâildeki vasıflar rüyada görülen suretle uygunsa onun Hz. Peygamber olduğu doğrudur. Bu yorumu yaparken şeyhi İbnü'l-Arabî'nin bu tarz pek çok tecrübesi olduğunu da sözlerine ekler. Ayrıca bu konudaki muhtelif rüya örneklerini vermesi de işin hakikatini ortaya koyan farklı olgulardır.¹²

Konevî, hadisin şerhinde genişçe varlık konusuna girmekte ve misal alemi başta olmak üzere varlık mertebeleriyle alakalı izahlarda bulunmaktadır. Meselenin özellikle bu bağlantılarla izah edilmesi, Hz. Peygamber'in rüyada görülmesinin sadece bir görmeden ziyade varlık noktasındaki konumuyla irtibatlandırılabilir. Nitekim o hem bilgi hem de varlık bakımından iki şey arasındaki münasebetin beş durum üzerinden gerçekleştiğini ifade eder. Bu beş durum, sıfat, fiil, hal, mertebe ve zattır. O halde varlık anlatımının bir parçası haline gelen Hz. Peygamber'in rüyada görülmesi konusunda görülen ve görenin münasebeti yine bu olgular üzerindedir. Meseleyi özetle ifade etmek gerekirse Konevî, bu olgular üzerinden rüyada Peygamber'i görmeyi varlık hakikati açısından değerlendirmektedir. Neticede insan bu münasebetler

11 Sadreddin Konevî, *Şerhu'l-Erbaine Hadisen* (Kum: İntişârât-ı Bidâr, 1992), 122-124.

12 Konevî, *Şerhu'l-Erbaine Hadisen*, 124-126.

sonucunda farklı derecelerde bulunmakta ve rüyada Hz. Peygamber'i görme hadisesi de bu derecelere göre te'vile ihtiyaç duymakta veya duymamaktadır. Bu bağlamda dikkat çeken bir nokta da ruhların tecessüdünü mümkün görmesidir. Bu da Hz. Peygamber'in ruhen ya da misalen görülmesinin cismen görülmek anlamına gelebileceğine işaretler. Konevî'ye göre son tahlilde rüya gören kimse ile Hz. Peygamber arasında münasebet şartları sağlanmışsa gördüğü rüya sahih olmaktadır.¹³

Görülüyor ki Hz. Peygamber'i rüyada görmeye dair yorumlar tasavvuf düşüncesinde bilgi ve varlık olmak üzere iki konuda yoğunlaşmaktadır. Böylece Hz. Peygamber'i rüyada görmenin gerçekten görmek olduğu, bu vesileyle onunla irtibat kurulabileceği, bilgi alma ve var olan bilgiyi onaylama hususunda rol oynadığı söylenmektedir. Diğer yandan bu durum varlık konusuna dahil edildiğinde alemlerin varlığı, Hz. Peygamber'in varlık düşüncesindeki konumu ve insanın bu noktada onunla irtibatı meselesi ön plana çıkmaktadır. O halde tasavvuf düşüncesine dair yorumlar bu konu özelinde de kendi gelişim ve değişimine göre şekillenmektedir.

Burada bir isimden daha bahsetmek gerekmektedir. 7/13. asırda yaşamış olan İbn Ebî Cemre konumuzla irtibatı noktasında önemli sayılabilecek bir isimdir. Zira o, muhaddis bir sûfi olarak nitelenirken tasavvufi bir hadis şerhi kaleme almasının yanında çalışmamız açısından daha dikkat çekici bir eseri bulunmaktadır. Bu ise İbn Ebî Cemre'nin sadece Hz. Peygamber'in görüldüğü rüyaları ihtiva eden *Merâi'l-Hisân* adlı eseridir. Böyle bir eserin literatürde yer alması da konumuz açısından önemlidir. Ancak söz konusu isim ve eseriyle ilgili bir çalışmanın zaten var olması¹⁴ burada konumuzla irtibatı olması hasebiyle esere değinmekle iktifa etmemizi gerektirmektedir. Ayrıca konunun gereğinden fazla uzamaması ve amacına uygun bilgilere yer verilmesi açısından da bu bilgiyi vermekle yetinmek daha sağlıklı olacaktır.

13 Ayrıntılı bilgi için bk. Konevî, *Şerhu'l-Erbaine Hadisen*, 129-150. Konevî'nin ilgili hadis çerçevesinde hadis şerhçiliğine dair geniş bilgi için bk. Mehmet Eren, "Sadreddin Konevî'nin Tasavvufi Hadis Şerhçiliği Hazreti Peygamber'in Rüyada Görülmesi Hadisi Çerçevesinde", *I. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri*, koord. Hasan Yaşar (Konya: MEBKAM Yayınları, 2010), 99-115.

14 Ayrıntılı bilgi için bk. Halit Özkan, "Bir Muhaddis-Sûfinin Rüyaları: İbn Ebi Cemre ve el-Merâi'l-Hisân'ı", *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41 (2011/2): 33-58.

Ru'yet-i Nebî Hadisi ve Yusuf b. Yakub el-Halvetî'nin Risalesi

Yusuf b. Yakub el-Halvetî'nin Hayatı

Yusuf b. Yakub el-Halvetî'nin hayatına dair kısaca bilgi vermek gerekirse tam adı ve künyesi Yusuf (Sinâneddin) b. Yakub el-Germiyânî el-Halvetî'dir. Halvetiyye'nin bir şubesi olan Sünbüliyye tarikatının dördüncü şeyhi Yakub el-Germiyânî'nin oğludur. Yakub Efendi'nin Yanya'da Mehmet Ağa tarafından yaptırılan zaviyede şeyhlik yaptığı sırada dünyaya gelmiştir.¹⁵ Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber tarihi kaynaklardan anlaşılabilirdiği kadarıyla miladî 936-946/1530-1540 tarihleri arasında doğmuş olması muhtemeldir.¹⁶

Yusuf Efendi, İstanbul'da zahirî ilimleri tahsil etmiş, Fatih Semaniyye Medresesinde Şah Efendi'den mülâzim olmuş,¹⁷ belirli bir ilmi seviyeye yükseldikten sonra ise Ebu's-Suûd Efendi'den (ö. 982/1574) ders almıştır.¹⁸ Medrese ilmini tahsil ettikten sonra bazı medreselerde müderrislik yapmış, 40 akçelik bir maaşla medrese müderrisliğinden ayrıldığı sırada Kocamustafapaşa hangâhında şeyh olan babası Şeyh Yakub Efendi'ye intisap etmiştir.¹⁹ Babasına intisab edişi şöyle anlatılmaktadır: "Yusuf Sinâneddin danışmentliği (asistanlığı)

15 Nev'izâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti's-Şakâik*, nşr. Abdülkâdir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 359; Cemaleddin Mahmud Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, nşr. Mehmet Serhan Tayşî (İstanbul: İFAV, 1993), 483; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, nşr. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 228.

16 Yusuf Efendi, babası Yakub Efendi'nin Yavuz Sultan Selim'in kızı ve aynı zamanda Sadrazam Lütfi Paşa'nın hanımı olan Şah Sultan'ın Davutpaşa'da yaptırdığı zaviyeye şeyh olarak tayin edilmesi üzerine, dört yaşındayken ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiştir. Sünbüliyye şubesinin ikinci şeyhi olan Merkez Efendi'nin (ö. 959/1552) sohbetlerine yetişmiş ve onun hayır duâsını almıştır. Rivâyete göre, Yakub Efendi'nin ricası üzerine gerçekleşen bu duâ sırasında Merkez Efendi tebessümle "Senin bu oğlunun geleceği iyidir. Hatta senin seccadene otursa gerektir. Hacca gitmek de ona nasip olacaktır." demiştir. Bk. Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, nşr. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006), 3: 283, 409; Fatih Köse, *İstanbul Halveti Tekkeleri* (İstanbul: İFAV, 2012), 295; Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 484.

Şah Sultan'ın eşi Lütfi Paşa'nın 1539 yılında sadrazam olarak İstanbul'a tayin edilmesinin akabinde kızı Davutpaşa'da zaviye yaptırmış ve Yakub Efendi burada şeyh olmuştur. Buraya geldiklerinde 4 yaşında olduğunu belirten Yusuf Efendi'nin sözlerine bakılarak böyle bir tarih aralığı ortaya çıkmıştır. Bk. Yusuf b. Yakub el-Halvetî, *Tezkire-i Halvetiyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hasib Efendi, 1371), 35b;

17 Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 483; Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik*, 359.

18 Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik*, 206.

19 Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik*, 359.

sırasında, diğer arkadaşları gibi dünyâ ve işaret âlemine meyledip, hevâ ve hevesine kapılıp günlerini geçirmekteydi. Pederleri ne zamân kendisine ruhânî âlemin zevkini anlatıp kendisini oraya çekmek istese, oğluna tesiri olmazdı. Bir gün Şeyh Yakub Efendi vaaz etmekteyken cemaate hitaben “Ey İhvan-ı safâ, ben sizlere duâ ve teveccüh etmekte iken sizlerin de âmin demenizi istiyorum. Öyle ki, bizim duâmız sizin âminlerinizle Hak katında kabul olur da bu hüznü kalblerin meyvesi olarak oğlumuz Sinan’a rahmet ve hidayet nasip olup kendisi âbidler ve zâhidler zümresine dâhil olur” diye duâ etti, bizler de âmin dedik. Şeyhin duâsı bereketi ve cemaatin âminleriyle Hak Teâlâ’nın hidayeti nasip oldu. Daha duâ bitip de eller yüze sürülmeden Sinan Çelebi şeyhin meclisine gelerek babasına inabet getirdi. Bundan böyle tarikat üzere yaşadı.”²⁰ Bu hadise neticesinde Yusuf Efendi medrese eğitiminden sonra tasavvufa yönelmesiyle devrinin tasavvuf ve ilmiye birleşiminin önde gelen isimlerinden birisi olmuştur.²¹

Şeyh Yakub Efendi, onu halvete sokup, uzun mücâhede ve birçok riyazetten sonra kendisine hilafet ve icazet verdi.²² Tasavvufta seyr-ü sülûkunu de tamamlayan Yusuf Efendi, Kanunî’nin veziri Semiz Ali Paşa’nın kethüdâsı Ferruh Efendi’nin Balat’ta Mimar Sinan’a yaptırdığı zaviyeye 972/1565 yılında şeyh olarak tayin edildi.²³

Babası Yakub Efendi’nin 979/1571 yılı Zilkade ayında vefatı üzerine Kocamustafapaşa Sünbüli Hangâhına naklen şeyh olarak tayin edildi ve burada 6 yıl şeyhlik görevi yaptı.²⁴ Yusuf Efendi, sahip olduğu zâhir ve bâtin ilmin yanında hafız olup musıkîye âşına ve güzel bir sese sahip, müfessirliği ve etkili vaazlarıyla da meşhurdu.²⁵ Merkez Efendi külliyesinde düzenlenen bir merasimde o da konuşmacı olarak katılmış, aynı gün Sultan III. Murad da Merkez Efendi’nin türbesini ziyarete gelmişti. Yusuf Efendi burada bir aşır okuduktan sonra okuduğu bu aşırın tefsirini yaptığında mecliste bulunan III. Murad bundan çok etkilendi. Yusuf Efendi’yi kendisine imâm-ı sultânî edinmek istedi. Ancak sultanın birinci imâmını azletmesi makul ve münasip görülmediğinden Yusuf Efendi 985/1577

20 Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 483-484.

21 Eyüp Tanrıverdi, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Bilginlerinden Halvetî-Sünbüli Şeyhi Merkezzâde Ahmed Efendi”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 28/1 (2011): 44.

22 Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 484; Atâî, *Hadâiku’l-Hakâik*, 359.

23 Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 484; Atâî, *Hadâiku’l-Hakâik*, 359; Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, 3: 409.

24 Atâî, *Hadâiku’l-Hakâik*, 206-359; Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 484; Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, 3: 409.

25 Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 484; Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, 3: 409; Hür Mahmut Yücer, “Sünbüliyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 38: 137.

yılında Medîne'ye Şeyhu'l-Harem olarak gönderildi.²⁶ Medine'de dört yıl²⁷ görev yapan Yusuf Efendi burada bulunduğu zaman diliminde irşad vazifesini de yerine getirdi. 989/1581'de vefat ettiğinde Medîne'deki Kubbe-i Abbas Kapısı civarında Cennetü'l-Bakî'de defnedilmiştir.²⁸

Ru'yet-i Nebî Hadisi Bağlamında Bir Risâle: Tenbîhu'l-Gabî fî Ru'yeti'n-Nebî

Yusuf Efendi'nin eserleri arasında *Menâsik-i Hac, Tadrîlî't-Te'vîl, Risâletü't-Tahkikiyye li Tâlibi'l-ikân* ve *Tezkire-i Halvetiyye* adlı risaleler bulunmaktadır. Çalışmamızda değerlendireceğimiz eseri ise *Tenbîhu'l-Gabî fî Ru'yeti'n-Nebî* isimli risalesidir. Yusuf Efendi risaleyi telif sebebini Medine'de göreve tayin olmasından dolayı padişaha bir hediye sunma niyetiyle açıklar. Bu niyetteyken kendisi manevi bir işaretle Hz. Peygamber'i müşahedeyle alakalı bir risale telif etmeyi kararlaştırmıştır. Bunun üzerine Buhârî'nin zikrettiği ru'yete dair hadisleri araştırırken Seyyid Ahmed el-Hadramî isimli bir zatın kendisine görünerek Hz. Peygamber'i gördüğünü ve niyet ettiği risaleyi tamamlaması gerektiğini söylemiştir. Yusuf Efendi bunun üzerine Buhârî, Müslim ve Ebu Dâvûd'da yer alan rivayetleri göz önünde bulundurarak "*Beni rüyada gören gerçekte beni görmüştür şeytan benim suretime giremez*" hadisini nakle ve akla, müşahede ve mücahede ehlinin kelamına uygun şekilde izah etmeyi ve manasındaki zorlukları aşarak faydalı olmayı amaçlamıştır.²⁹

Bu bilgilerin akabinde risale, kuvvetli ve zayıf görüşleri değerlendirmekle beraber hadisin manasını içeren *mukaddime*, görmenin mahiyetini izah eden *birinci bâb*, Hz. Peygamber'i görmeye yönelik nakiller ile meşayihın bu konudaki tecrübelerinden oluşan *ikinci bâb*, meleklerin görülmesine dair nakilleri barındıran *üçüncü bâb* ve Hz. Peygamber'i görmeye vesile olan amelleri bildiren *hâtîme* bölümünden meydana gelmektedir.

Yusuf Efendi öncelikle hadisin manasına dair mevcut yorumları değerlendirmiştir. Hadisin manasına yönelik ilk yoruma göre Hz. Peygamber'i rüyada görmek demek aslında onu ahirette görecektir. Ancak o, bu yorumu doğru bulmaz. Çünkü müslümanlar zaten onu ahirette görecektir ve

26 Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 485; Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik*, 359.

27 Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik*, 359; Hulvî bu süreyi iki yıl olarak belirtmiştir, bk. Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 485.

28 Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik*, 359; Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, 359; Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, 3: 409; Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 200.

29 Yusuf b. Yakub el-Halvetî, *Tenbîhu'l-Gabî fî Ru'yeti'n-Nebî* (İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2111), 2a-4b.

bu durum dünyada iken rüyada görmesine bağlı değildir.³⁰

İkinci yoruma göre Hz. Peygamber'i rüyada görmek onun asr-ı saadette görüleceğine delalet eder. Yani asr-ı saadette bir kimse onu görmeden iman edip rüyasında görse o kimse ölmeden önce Peygamber'i bizzat görecektir. Yusuf Efendi'ye göre mananın o zamana ait şekilde verilmesini gerektirecek bir delil bulunmamaktadır ve bu mana isabetli değildir.³¹

Bu noktada Yusuf Efendi hadisin bir rivayetinde yer alan lafızdan dolayı ulemanın ihtilaf ettiğini belirtir. Buna göre rivayette “*Beni yakazada görecektir*” ifadesi geçmektedir. Ulema da yakazadan kastın berzah yani kabirdeki yakaza olduğunu söylemişlerdir. Zira kabirde sual melekleri Hz. Peygamber'i sorduklarında müminler onu tanıyacaktırlar. Bu izahtan yola çıkarak Yusuf Efendi, şeytanın kabirde temessüle kadir olmadığı fikrine binaen rüyada görenlerin kabirde onu göreceklerine dair yoruma değinir. Bu yorum da ona göre isabetli değildir. Zira uyku, şehadet aleminde/dünyada oluyorsa yakaza da şehadet aleminde olmalıdır. Yani görmenin bir tarafı dünyada diğer tarafı berzaha olması makul değildir. Dolayısıyla bu yorum, Peygamber'in ahirette görüleceğine yönelik isabetsiz bulunduğu ilk yoruma yakındır.³²

Yusuf Efendi rivayette “*yakazada görecektir*” lafzını esas alarak hadisin manasının “beni rüyasında gören kalp gözüyle görecektir” şeklinde olduğunu söyleyen yorumu da doğru bulmaz. Çünkü bu lafızdan kalp gözüyle görme manasını çıkarmak zorlama olacaktır.³³ Son olarak zikrettiği yoruma göre Hz. Peygamber'i rüyada görmek onu zahirde görmek gibidir. Ancak Yusuf Efendi'ye göre bu mana da zorlamadır. Uykuda görmek ve yakazada görmek iki ayrı durumdur ve uykuda görmenin sonraki aşaması yakazada görmek şeklindedir. Bu sebeple rüyada görmek zahirde görülmüş gibidir manasına hamledilmesi doğru olmaz.³⁴ Bu noktada Yusuf Efendi, hadisin manasını kendi ifadeleriyle şöyle açıklamaktadır:

Ma'lûm-i şerif ola ki, hadis-i şerifin ma'nâ-yı latîfi ve fehvâ-yı münîfi demek olur: -Allah ve Resûlu daha iyi bilir- Bir kimesne beni vâkıasında görüp yani şol şekil ve sûret üzere ki, Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri Hazret-i Resûlullah'ı (sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellem) ol sûret ve hey'et üzere halk etmiştir. Bi aynihî, bilâ-teğayyür ve lâ-tebeddül kâmilü'l-a'zâ görse, bu makûle kimesne isti'dâd ve kâbiliyyet sâhibi olup fitratında selâmet üzere olmaya delâlet edip

30 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 5b.

31 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 6a.

32 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 6b-7a.

33 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 7a.

34 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 7b.

elbette ehl-i hâl olmaya lâyık olur. Uyanıklığı halinde dünyâda baş gözüyle dahi görse gerektir. Uyanıklığı halinde göreceği sahîh benim, şeytan benim sûretime temessül edip, gelip âşikâre görünmeye kâdir değildir.³⁵

Yusuf Efendi, hadisin manasını bu şekilde izah ettikten sonra Hz. Peygamber'i rüyada görmenin bazı neticelerine değinmektedir. Buna göre onu rüyada görmek büyük bir saadettir ve onu dünyada baş gözüyle görmeye sebep olur. Ona göre bu da Hz. Peygamber'in mucizelerinden biridir. Ayrıca onu rüyada gören salih bir kimseyse dünyada baş gözüyle görmesine, kafirse de imanına vesile olur. Şayet gören fâsık bir kimseyse onun son nefesinin selametine işaret olup bu durum, şeytanın son nefesinde onun imanına kastetmesine engel olmasına vesiledir.³⁶

Yusuf Efendi risalenin devamında şeytanın Hz. Peygamber'in suretine temessül edememesinin mahiyetini de izah eder. Nitekim şeytan dalâletin simgesi ve karanlığın kaynağı, Hz. Peygamber ise hidayetin simgesi ve alemin nurudur. Dolayısıyla zulmetin nur karşısında varlığı mümkün değildir. Ayrıca mazhar olmaları bakımından hidayet ve dalâletin de bir araya gelmesi mümkün olamaz.³⁷ Bu izah daha önce Konevi'nin de üzerinde durduğu hususla müşterek olmasıyla dikkat çekicidir. Burada da Yusuf Efendi'nin hadis çerçevesinde yapılan tasavvufî izahlardan haberdar olduğunu görmek mümkündür.

Mukaddimenin sonunda ise mazhariyyet bağlamındaki izahının tüm peygamberler için de geçerli olduğunu ve şeytanın hiçbir peygamberin kendi zamanları dahilinde suretine temessül edemeyeceğini belirtir. Ancak daha sonraki zamanda peygamberlerin şemâilinin tam olarak bilinmediği için şeytanın kendini diğer peygamberler gibi göstermesi mümkündür. Yani mazhariyyet açısından hiçbir zaman temessülü mümkün değilken, suretlerinin bilinmemesi sebebiyle herhangi bir surette rüyada görülüp temessül etmesi imkan dahilindedir. Bunun yanında şeytanın rüyada kendisini Rab olarak göstermesi de mümkündür. Zira Allah'ın hem Hâdî hem Mudil ismi vardır. Bu sebeple Mudil isminin mazharı olarak böyle bir aldatmacaya girmesi mümkündür fakat ilim ehli olanlar onun şeytan olduğunu idrak ederler.³⁸

Mukaddimedeki bu izahlardan sonra Yusuf Efendi'ye göre hadisin manası şudur; bir kimse rüyada Hz. Peygamber'i gördüyse onu zahirde baş gözüyle de görecektir, nitekim şeytan onun suretine girmeye kadir değildir. Yani o, İbnü'l-Arabî'nin de vurguladığı gibi rüyasında Hz. Peygamber'i gören kimsenin gerçekte bizzat onu gördüğü sonucuna varır. Hadisin manasının ahirette göreceğine,

35 Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabi*, 7b-8a.

36 Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabi*, 8a-9a.

37 Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabi*, 9a-9b.

38 Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabi*, 9b-10b.

kalp gözüyle göreceğine veya bahsettiği diğer yorumlara hamledilmesi manayı doğru yansıtmamaktadır. Bu manaların sebebi de görmenin keyfiyetinin müşkil olmasından dolayı meselenin anlaşılabilmesidir.³⁹

Yusuf Efendi, hadisin manasını ifade ettikten sonra bunu destekleyen izahlarına devam etmektedir. Bu minvalde birinci bâbda Hz. Peygamber'i görmenin keyfiyetini, mahiyetini ve bu konudaki ihtilaf, açıklama ve örnekleri aktarmaktadır. Bu bölümde bazı alimlerin ölen bir kimsenin tekrar dünyaya gelmesi ve dolayısıyla burada görülmesine itiraz ettiklerini belirten Yusuf Efendi, itirazların mesnetsiz olduğunu ve kerametın gerçekliğini vurgulamaktadır. Nitekim sahih hadisler, açık deliller ve Kur'ân'da yer alan kıssalar meselenin hakikatine delalet eder. Öyle ki konuyu ayetlerde geçen kesilmiş bir ineğin parçası ile ölüye vurulup dirilmesi, Hz. İbrahim'in kuşları bölüp parçalarını dağ başlarına koyduktan sonra kuşların canlanması gibi kıssalar ile delillendirmektedir. O halde böylesi açık deliller varken meselenin inkarı peşin hüküm olmaktadır.⁴⁰

Yusuf Efendi'ye göre meşayih Hz. Peygamber'in dünyada baş gözüyle uyanık halde görüleceği hususunda ittifak etmişlerdir. Buna binaen Gazzâlî'nin sufiyye tarikini izah ederken onların yakazada nebileri ve melekleri görüp işittiklerini söylediğini, yine bazı zâtların nebileri ve melekleri gördüklerini, böylece bunların sahih ve vâki olduğunu beyan eder.⁴¹

Yusuf Efendi görme olgusunu izah ederken bu durumun bazı şartlara bağlı olduğunu da altını çizer. Buna göre iki kimse arasındaki yakınlık zat, sıfat, hal, kâl (fil) ve mertebedeki birlikteliğinden kaynaklanmaktadır. Bu noktalarda yakınlık ne kadarsa birliktelik de o denli olur.⁴² Onun bu izahatı Konevî'nin de üzerinde durduğu söz konusu beş olguyla alakası noktasında dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra o, Hz. Peygamber ile münasebetin ehemmiyetine bir başka açıdan da dikkat çekmektedir. Buna göre sünnete ittiba ve âdâba riayet ne ölçüde olursa münasebet de o ölçüde artmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber ile münasebet ona ittiba ile birebir bağlantılıdır.⁴³

Ru'yetin aşamalarına da değinen Yusuf Efendi, bunun öncelikle rüyada olduğunu daha sonra yakazada gerçekleştiğini söyler. Bu ise ilk önce kalp gözüyle akabindeki terakkî neticesinde baş gözüyle olmaktadır. Ancak baş gözüyle görmek insanların birbirini görmesi gibi değildir. Zira bu görme bir vecd anıdır ve baş gözü kalp gözüne bir gözlük mesabesinde. Böylece kalp ve

39 Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabî*, 11b.

40 Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabî*, 12a-13a.

41 Bk. Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabî*, 13b-14b.

42 Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabî*, 14b-15a.

43 Yusuf b. Yakub, *Tenbihu'l-Gabî*, 15a-15b.

kalıp bir olarak ru'yet gerçekleşir. Bu derecede olmayanlar içinse ru'yet mümkün değildir.⁴⁴ Yusuf Efendi bu noktada görmenin ruhen mi, misalen mi yoksa cismen mi olduğu sorusu üzerinde durur. Ona göre evlâ olan görüş ruhunun mütecessid hale gelip misal gerektirmeyecek şekilde zahirde görünmesidir. Zira meşâyihın ru'yeti bu şekilde gerçekleşmektedir.⁴⁵

Diğer taraftan Yusuf Efendi Hz. Peygamber'in rüyada görülmesini şemâilinde vasfedilen özelliklerine uygunluğuyla da değerlendirildiğini aktarmaktadır. Şayet şemâile uygunsu görülen Hz. Peygamber'dir. O, şemâile uygunluk şartını kabul etmekle beraber sadece şeklen bir değerlendirme yapmaz. Çünkü o, Hz. Peygamber'in hakikaten diri ve halen tasarruf sahibi olduğunu da dile getirir. Hatta bununla ilgili İbnü'l-Arabî'den de örneklerle yer verirken Gazzâlî'nin görmenin misal alemi ile alakalı olduğuna dair izahını aktarmakta ancak tahkik ehlinin mütecessid olarak sureten gözüktüğü konusunda ittifak ettiklerini beyan etmektedir. Neticede o, Hz. Peygamber'in ceseden de görüldüğü fikrine kâildir.⁴⁶

Bu düşüncelerle ikinci bâbı sonlandıran Yusuf Efendi, üçüncü bâbda ru'yete dair nakiller sunmaktadır. Buna göre meşâyihattan pek çok zâtın ve Hulefâ-yı Râşidîn'in Hz. Peygamber'i rüyada, yakazada veya cismen bizzat gördüklerine yönelik anlatımlara yer vermektedir. Bu anlatımlara bakıldığında gören ve görülen arasında bir ihtiyaca cevap verme, bilgi elde etme ya da bilgileri onaylama gibi açık bir iletişim durumu olduğu görülmektedir. Bâbın sonunda yine daha önce bahsettiği ru'yet aşamalarına yer vermekte ve kişinin gayret edip önce rüyada sonra yakazada ve terakkisi neticesinde de zahirde görme mutluluğuna erişmesi gerektiğini dile getirir.⁴⁷

Bakıldığında tasavvufî yorumlarda rastladığımız ru'yete dair anlatılar burada da kendine yer bulmuş ve ortaya çıkan fonksiyonları pek çok nakille tekrar dile getirilmiştir. Öyle görülüyor ki Yusuf Efendi'de tasavvufî düşünce içerisinde yer alan genel kanaatin yansımaları bulunmaktadır. O halde onun da bu konudaki tasavvufî düşüncelere eklemlediğini söyleyebiliriz. Hatta onun düşüncelerini az sayıdaki eseri arasında müstakil bir risalede ele alması literatür değerlendirmesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Yusuf Efendi, üçüncü bâbda melekleri görmenin imkanını hadisler ve muhtelif nakillerle değerlendirirken, bunu şehâdet alemi açısından gayb kabul edilen meleklerin görülmesinin Hz. Peygamber'in görülmesine delil teşkil etmesi açısından yaptığı söylenebilir. Nitekim bu bâbda Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855),

44 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 16a.

45 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 16b.

46 Ayrıntılar için bk. Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 17a-20b.

47 Ayrıntılar için bk. Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 21a-29a.

Tirmizî (ö. 279/892), Beyhakî (ö. 458/1066), Nevevî (ö. 676/1277), gibi muhaddis ve alimlerden referanslar ile konuyu delillendirmesi meseleyi sağlam bir zemine oturtma veya zaten öyle olduğunu ispat etmeye yönelik bir çaba şeklinde okunabilir. Bu bölümün sonundaki ifadeleri maksadını da bir anlamda ortaya koymaktadır;

Muhassal-i kelâm sahâbe-i güzîn de melâikeyi görmüş ve kelâmlarını istima‘ etmiş kimesnelere hadd ü hasr yoktur. Cümlesi baş gözüyle görmüşlerdir. Belki bizim zamânımızda dahi melâikeyi insan sûretinde görmüşlerdir. Eğer gazâlarda esîr olan kâfirler bizi bağlayan siz değilsiz gayrı şekl-i âdemlerdir deyü taaccüb ettikleri meşhûr ve müteârifdir. ...Muktezâ-yı hikmet-i İlâhî gör ki kâfire dahi görünmek olur. Enbiyâ aleyhimü’s-selâm’ın dahi görünmeleri melâike kabilinden olup asla ve kat‘â inkâr câiz değildir. Bu ki inkâr hatâ-i mahz ve cehl-i sırf ve sebep-i hirmândır. Gayet hazer olunmak gerektir.⁴⁸

Yusuf Efendi, risâlesinin hâtîme bölümünde Hz. Peygamber’i görmeye vesile olan amellerden ve görmenin fayda ve neticelerinden bahseder. Buna göre Hz. Peygamber’i görmek isteyen kimse, öncelikle ona çok salavât getirmelidir. Aynı zamanda kalbiyle şemâilini tefekkür ve onun güzel ahlakını tedebbür ederek sünnetine uygun yaşamalıdır. Ona göre, Hz. Peygamber’in manevî sureti şeriatır ve şeriat kuvvetli oldukça sureti de müstakim olmaktadır. Bunların yanında uyku âdâbını bilerek abdestli yatmak ve hatta mümkünse guslederek uyumak ru’yete vesile olabilecek bir başka ameldir. Tüm bunlarla birlikte nafilâ namaz, zikir ve dualardan bahseden Yusuf Efendi, naklettiği bilgilerle bunların ru’yete vesile olacağını örneklendirmektedir.⁴⁹

Yusuf Efendi Hz. Peygamber’i görmeye vesile olan amelleri anlattıktan sonra onu görmenin faydalarını maddeler halinde sıralamaktadır. Buna göre Hz. Peygamber’i bahsettiği hallerde gören kimse;

- Hakk’ın rahmetine vasıl olup O’nu görmüş gibi olur.
- Ebedi bir kazanç ve sonsuz bir izzet sahibi olur.
- Muhabbeti artar, ona ittiba eder ve dünyadan uzaklaşır.
- Cismen ve manen insanların görmek istediği bir kimse halini alır.
- Sabır, tevekkül ve kanaat sahibi olarak dünyanın varlığı ve yokluğu eşit olur.
- Ölümünden sonra hayırla yad edilir.

48 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu’l-Gabî*, 34b-35a.

49 Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu’l-Gabî*, 35a-39a.

- İbadetinde lezzet bularak her amelin sırrına vakıf olur.
- Hakk'a teslimiyeti artar.
- Amellerinin ecri artar ve az zamanda ömrü çok kimse gibi amellerinin karşılığını alır.
- Son olarak, Allah dostlarının ve meleklerin sevdiği, kıyamette de Hz. Peygamber'e yakın şefaathçi kimselerden olur.⁵⁰

Değerlendirme

Konunun genel hatlarıyla görünümü açık olmakla birlikte tasavvufi yorumlar kendi zaman dilimi ve düşünce yapıları dahilinde makul ölçüdedir. Girişte de belirttiğimiz gibi tasavvuf, referans kaynaklarını kullanırken hadis, kelam ya da fıkıh alanına ait görüşleri reddetmek ya da karşıt bir görüş ortaya koymak adına kullanmamaktadır. Aksine tasavvuf genel ilmî muhtevaya sahip bilgi, düşünce ve nakilleri kendine özgü düşünce tarzıyla başka bir şekilde de anlamlandırmaktadır. Yani külli kaideler ve genel-geçer İslamî prensipler tasavvuf açısından daima geçerlidir. Farklı olan taraf, tasavvufun hakikat arayışı ve ideal bir inanç söyleminin getirdiği neticelerdir. Bu sebeple pek çok konuda özgün bir tavrın ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu konu bağlamında bakıldığında da tasavvufî yorumlar İslam ve inanç noktasında hedef ve ideale ulaşma çabasının birer ürünü olmaktadır. Hem müstakil hem de genel değerlendirmelere tabi tutulabilecek her yorum tasavvufun içindeki pek çok bağlamda muhtelif sonuçlar verecektir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in görülmesine dair yorumların neticesinde bunun bir hakikat olduğu, keşf ve ilham benzeri bir bilgi kaynağı ve daha sonra varlık düşüncesine entegre edilebilen daha geniş bir konu halini aldığı görülmektedir. Sufilerin yorumlarına bakıldığında Kelâbâzî ve Kuşeyrî gibi isimlerle ilk dönem itibariyle bu düşünce dile getirilmekte, ilerleyen dönemde İbnü'l-Arabî ve Konevî gibi isimlerle de özel bir konumda değerlendirilmektedir. Çalışmamızda yer alan Yusuf b. Yakub el-Halvetî'nin bu noktadaki katkısı ise ilgili konuda var olan düşüncelerin bir bakıma temsilcisi olması ve bunu risalesinde müstakil olarak ele alarak literatüre katkı sunmasıdır. Böylece konu, ilmi açıdan mahiyeti, kaynakları, delilleri ve çıkarımlarıyla geniş tasavvuf literatürü arasında yerini almaktadır.

⁵⁰ Yusuf b. Yakub, *Tenbîhu'l-Gabî*, 39a-40a.

KAYNAKÇA

- Akçay**, Hüsamettin, *Rüyada Hazreti Peygamber'in Görülmesi İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, 2015.
- Atâî**, Nev'izâde, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti's-Şakâik*, nşr. Abdülkâdir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Ayhan**, Mehmet. "Özel Bir Rivayet Yöntemi Olarak *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de Rüya İle Hadis Rivayeti", *Marife Dergisi*, 2 (2011): 49-76.
- Buhârî**, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul: Dâru Sahnûn, 1992.
- Bursalı Mehmed Tahir**, *Osmanlı Müellifleri*, nşr. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Çelebi**, İlyas. "Rüya", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 35: 307.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî**, *Kitâbü's-Sünen*, İstanbul: Dâru Sahnûn, 1992.
- Eren**, Mehmet, "Sadreddin Konevî'nin Tasavvufî Hadis Şerhçiliği Hazreti Peygamber'in Rüyada Görülmesi Hadisi Çerçevesinde", *I. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri*, koord. Hasan Yaşar, Konya: MEBKAM Yayınları, 2010.
- Hucvîrî**, Ali b. Osman, *Keşfu'l-Mahcûb*, Kâhire: el-Meclisü'l-A'lâ li's-Sekâfe, 2007.
- Hulvî**, Cemaleddin Mahmud, *Lemezât-ı Hulviyye*, nşr. Mehmet Serhan Tayşî, İstanbul: İFAV, 1993.
- Hüseyin Vassaf**, *Sefîne-i Evliyâ*, nşr. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Kelâbâzî**, Muhammed b. İbrahim, *et-Taarruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, Kâhire: Mektebetü'l-Hancı, 1994.
- Köse**, Fatih, *İstanbul Halvetî Tekkeleri*. İstanbul: İFAV, 2012.
- Kuşeyrî**, Abdülkerim b. Hevâzin, *Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Kâhire: Dâru Cevâmî'l-Kelim, 2008.
- Muhyiddin İbnü'l-Arabî**, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, İstanbul: Dâru Sahnûn, 1992.
- Özkan**, Halit, "Bir Muhaddis-Süfînin Rüyaları: İbn Ebî Cemre ve el-Merâî'l-Hisân'ı". *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41 (2011): 33-58.

- Sadreddin Konevî**, *Şerhu'l-Erbaine Hadîsen*, thk. Hasan Kamil Yılmaz, Kum: İntişârât-ı Bidâr, 1992.
- Tanrıverdi**, Eyüp, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Bilginlerinden Halvetî-Sünbülî Şeyhi Merkezzâde Ahmed Efendi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 28 (2011): 44.
- Yılmaz**, Hayati, "Peygamberimiz'i Rüyada Görme: Mahiyeti ve Bilgi Değeri", *Usul Dergisi*, 32 (2019): 9-39.
- Yusuf b. Yakub** el-Halvetî, *Tenbihu'l-Gabî fi Ru'yeti'n-Nebî*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2111, 1b-41b.
- Yusuf b. Yakub** el-Halvetî, *Tezkire-i Halvetiyye*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hasib Efendi, 1371.
- Yücer**, Hür Mahmut. "Sünbülüyye". *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 38: 137.